

*dr inż. Ewa Baran*¹

Katedra Polityki Gospodarczej
Uniwersytet Rzeszowski

*dr Ewa Kubejko-Polańska*²

Katedra Polityki Gospodarczej
Uniwersytet Rzeszowski

Ośrodki miejskie czynnikiem rozwoju obszarów problemowych regionu Polski Wschodniej

WSTĘP

Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego krajów Unii Europejskiej jest przestrzennie zróżnicowany, a stopień dysproporcji jest wyższy na poziomie lokalnym i regionalnym niż krajowym. W celu zmniejszenia tych dysproporcji podejmowane są działania w ramach unijnej polityki regionalnej, a jednym z nich jest skoncentrowane wsparcie obszarów najsłabiej rozwiniętych – określanych mianem obszarów problemowych [Churski, 2004, s. 127]. Wskazując na istnienie wielu kryteriów i sposobów delimitacji obszarów problemowych J. Bański [2011, s. 7] podaje ogólną definicję, który obszar problemowy rozumie jako „jednostkę przestrzenną, którą cechuje występowanie negatywnych zjawisk ze sfery społeczno-ekonomicznej i technicznej, wywołujących anomalie wewnętrzne i anormalność obszaru (np. wysoki udział bezrobocia, zjawisko wyłudniania, niski poziom PKB na mieszkańca itp.).

Ze względu na wspólny dystans rozwojowy w stosunku do pozostałej części kraju i innych regionów UE – do takich obszarów zaliczane są w Polsce województwa należące do wschodniej części kraju, stanowiące obszar interwencji Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej [Pławgo, 2011, s. 106].

Region Polski Wschodniej cechuje brak silnych ośrodków miejskich, mogących wesprzeć procesy rozwoju regionalnego i dać bodźce rozwojowe obszarom

---

¹ Adres korespondencyjny: Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Polityki Gospodarczej, ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów, tel. 17 872 17 72, e-mail: ebaran5@wp.pl

² Adres korespondencyjny: Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Polityki Gospodarczej, ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów, tel. 17 872 16 85, e-mail: ekubejko@ur.edu.pl

je otaczającym [*Koncepcja przestrzennego...*, 2011, s. 74–75]. Mając na uwadze długookresową zdolność do rozwoju wskazuje się na następujące czynniki: zróżnicowanie i elastyczność regionalnej struktury gospodarczej, na którą mają wpływ m.in. specjalizacja sektorowa, udział w wymianie międzynarodowej, wydajność pracy, stopa zatrudnienia, struktura wiekowa ludności, zdolność do akumulacji kapitału oraz zdolność do generowania i dyfuzji postępu technicznego. Rozwojowi regionu w wymiarze ekonomicznym towarzyszy rozwój społeczny przejawiający się m.in. w lepszym dostępie do różnego rodzaju usług i infrastruktury, lepszym zaspokojeniu potrzeb materialnych, podstawowych w życiu człowieka [Kola-Bezka, 2015, s. 102].

Dla sprawdzenia, czy w dobie przemian rozwojowych postępuje proces rozwoju ośrodków miejskich w Regionie Polski Wschodniej podjęto badania, których celem jest ocena kierunku i tempa zmian potencjału demograficznego i gospodarczego ośrodków miejskich regionu objętego wsparciem finansowym w postaci programu operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013. Analizie poddano stan zasobów ludzkich oraz poziom przedsiębiorczości regionalnych ośrodków miejskich. Obserwowane zmiany wybranych wskaźników przedstawiono na tle przeciętnych warunków w województwach i w kraju w okresie 2004–2014.

Podstawowym źródłem danych były informacje gromadzone w Banku Danych Lokalnych GUS – ich wykorzystanie umożliwiło wskazanie zróżnicowań w regionie Polski Wschodniej.

SPECYFIKA REGIONU POLSKI WSCHODNIEJ

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego uwzględnia działania zwiększające spójność terytorialną w skali krajowej i regionalnej, z wykorzystaniem budowy powiązań funkcjonalnych między ośrodkami wojewódzkimi a ich otoczeniem regionalnym, aktywnym przeciwdziałaniem marginalizacji najsłabiej rozwijających się obszarów oraz ograniczaniem dysproporcji rozwojowych między poszczególnymi województwami [*Krajowa Strategia...*, 2010, s. 2]. Istnienie tych dysproporcji zauważa się w odniesieniu do województw wschodnich. Region Polski Wschodniej (RPW) zajmujący blisko 32% powierzchni kraju w 2014 r. zamieszkiwało 21,2% ludności. Wybrane wskaźniki dla województw pokazują charakterystyczne cechy decydujące o odmienności tego regionu, na którą składa się mniejsze zaludnienie, przewaga obszarów wiejskich i ludności wiejskiej, ograniczony rynek pracy oraz słabsze wskaźniki rozwoju gospodarczego – tabela 1.

Gęstość zaludnienia regionu niższa od średniej krajowej o około 40 osób/km² wiąże się z niższym wskaźnikiem urbanizacji, który w 2014 r. wynosił 49% i pozostawał na poziomie z 2004 roku.

Negatywnym zjawiskiem utrzymującym się od lat w regionie Polski Wschodniej jest przeciętnie wyższe bezrobocie, którego stopa osiągała najwyższą wartość w województwie warmińsko-mazurskim i różnica ta w stosunku do średniej krajowej pozostawała najwyższa w latach 2004–2014.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki dla Regionu Polski Wschodniej (2014 r.)

Wyszczególnienie	Polska	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie
Gęstość zaludnienia [liczba osób/km ²]	123,0	85,0	119,0	59,0	108,	60,0
Wskaźnik urbanizacji [%]	60,3	46,2	41,4	60,5	44,6	59,2
Stopa bezrobocia [%]	11,5	12,7	14,8	13,1	14,2	18,9
PKB*/osobę [zł]	41 934	29 479	29 333	30 055	31 459	30 065
Gęstość dróg twardech* * [km/100 km ²]	90,7	84,5	89,1	62,2	115,1	54,1

* – dostępne dane za 2012 r.; ** – dostępne dane za 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie BDL GUS.

Poziom osiąganego PKB na mieszkańca RPW świadczy wyraźnie o dysproporcji rozwoju gospodarczego względem przeciętnych wskaźników (podkarpackie i lubelskie ok. 70,0%, podlaskie i warmińsko-mazurskie ok. 72% oraz świętokrzyskie – 75% średniej krajowej) i, niestety, zauważono stopniowe pogłębianie się tego zjawiska od 2004 roku. Skrajnie niskie wskaźniki nieosiągające nawet 60% średniej wystąpiły w takich podregionach poziomu NTS3, jak: przemyski, chełmsko-zamojski i ełcki, co wskazuje na proces marginalizacji tych jednostek. Tym samym podregiony poziomu NTS3 z siedzibą miast wojewódzkich także nie uzyskały poziomu przeciętnego: olsztyński – 80,6%, kielecki – 81,3%, białostocki – 84,6%, rzeszowski – 86,6% i lubelski – 92,3% średniej dla kraju.

Obserwacja ta wpisuje się w stwierdzony od 1995 r. proces różnicowania rozkładu PKB *per capita* w poszczególnych krajach EŚW i rosnące dysproporcje między najwyżej i najslabiej rozwiniętymi regionami poziomu NUTS3. Proces ten najbardziej widoczny w przypadku Bułgarii, Litwy, Polski, Rumunii, Słowenii i Słowacji jest zaprzeczeniem forsowanej w UE idei spójności społeczno-gospodarczej [Kola-Bezka, 2015, s. 105–107].

Jednym z podstawowych czynników determinujących siłę oddziaływania dużych ośrodków miejskich jest ich dostępność komunikacyjna, która jest zróżnicowana i podyktowana lokalizacją oraz poziomem rozwoju regionalnych ośrodków miejskich [*Strategia zrównoważonego...*, 2010, s. 9]. Dostępność komunikacyjna ulegała sukcesywnej poprawie w okresie członkostwa w UE,

jednak stan dróg w 2014 r. świadczy o jej ograniczeniach w Regionie Wschodnim, choć różnica wskaźników gęstości dróg względem średniej krajowej zmniejszała się. Cechą sieci drogowej są duże dysproporcje jej gęstości wewnątrz regionu, o czym świadczy wskaźnik dla województwa świętokrzyskiego – ponad dwukrotnie wyższy od stanu dla warmińsko-mazurskiego.

O niekorzystnej sytuacji komunikacyjnej regionu świadczy także brak autostrad, które w latach 2004–2013³ w kraju zwiększyły prawie trzykrotnie swą długość, a ponadto nieliczne są drogi ekspresowe. W regionie zauważa się jednak ich budowę, gdzie pierwsze odcinki autostrad oddano do użytku w 2012 r. (6,8 km w podkarpackim i 1,2 km w warmińsko-mazurskim) i do 2013 r. zwiększyły swą długość do 91,3 km. W 2004 r. drogi ekspresowe występowały tylko w trzech województwach: lubelskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, a w 2013 r. posiadały je wszystkie województwa badanego regionu. Ich długość wzrosła w tym okresie 9,5-krotnie, tj. z 30,5 km do 288,9 km, a udział w łącznej długości tych dróg w kraju zwiększył się z 13,1% w 2004 r. do 23,2% w 2013 roku.

Zmiany te wydają się szczególnie ważne, gdyż badania dowodzą, że rozwój infrastruktury transportowej w obrębie danego regionu prowadzi do podniesienia jego produktywności i wzmocnienia jego potencjału gospodarczego [Cieślik, Rokicki, 2010, s. 45].

LUDNOŚĆ OŚRODKÓW MIEJSKICH REGIONU POLSKI WSCHODNIEJ

Nowa polityka spójności promuje spójność terytorialną, wskazując na specjalną rolę miast, geografii funkcjonalnej, obszarów o specyficznych problemach geograficznych i demograficznych oraz strategii makroregionalnych jako elementów nowych programów [*Koncepcja przestrzennego...*, 2011, s. 34]. Założenia *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* [2011, s. 38] wskazują na koncentrację ludności zarówno w dużych ośrodkach miejskich, jak i w ich obszarach funkcjonalnych, gdzie napłynie ludność z obszarów wiejskich i najbardziej zyskają m.in. miasta Polski Wschodniej (Białystok, Lublin i Rzeszów).

Miasta położone w obszarach problemowych często są słabe i niezaangażowane w krajowe procesy rozwojowe, a ich rola jako ośrodków aktywności gospodarczej jest zbyt mała by wydobyć region z ekonomicznej stagnacji [*Obszary...*, 2011, s. 168]. Zasoby ludności stanowiące podstawowy czynnik rozwoju ogólnie nie uległy wyraźnej zmianie w RPW – w okresie badawczym zmniejszyły się o 0,3%, gdy w kraju wystąpił wzrost o 0,8%. Zmiany w poszczególnych województwach były zróżnicowane i wzrost zanotowano w województwie warmińsko-mazurskim – 1,1% oraz podkarpackim – 1,5%, natomiast w pozostałych

³ Brak danych na 2014 rok.

województwach regionu nastąpił spadek liczby mieszkańców: w podlaskim o 0,9%; lubelskim o 1,7% oraz świętokrzyskim o 2,0% (tabela 2).

Analiza zmian stanu ludności miejskiej w stosunku do 2004 roku pozwala stwierdzić spadek w kraju o 1,1%. Pod względem dynamiki ośrodków miejskich regionu stwierdza się zróżnicowane procesy zmian liczby mieszkańców – spadek w województwach: lubelskim o 2,7%, świętokrzyskim o 3,9% i warmińsko-mazurskim o 0,5%, co w przypadku lubelskiego i świętokrzyskiego łączyło się z najniższymi wskaźnikami urbanizacji. Taka sytuacja może świadczyć o niższej atrakcyjności ośrodków miejskich tych województw dla koncentracji potencjału demograficznego. Przy wzroście populacji miejskiej w województwach podkarpackim – o 3,7% i podlaskim – o 1,4% w okresie 2004–2014 ogólnie w miastach regionu spadek wyniósł 0,3%.

Szczegółowa analiza stanu ludności w miastach wojewódzkich oraz ich strefach podmiejskich, tworzonych przez gminy ich powiatu – wskazuje na proces zwiększonego osadnictwa w pobliżu ośrodka wojewódzkiego. W przypadku Kielc wielkość ubytku ludności była równa wzrostowi liczby ludności gmin powiatu kieleckiego, który pomiędzy 2004 i 2014 rokiem zwiększył zasoby ludności o 5,4%. Największy przyrost ludności wystąpił w powiecie olsztyńskim o 9,4% i lubelskim o 8,2% oraz nieco mniejszy w białostockim – 4,4%. Wyjątkiem był przypadek powiatu rzeszowskiego – ubytek ogólnej liczby ludności wynoszący 3,4% wynikał z powiększenia terenu miasta Rzeszowa (z 54 do 117 km²) i włączenia przyległych miejscowości w jego granice, efektem czego zwiększyła się liczba mieszkańców o 16,4%.

Tabela 2. Zasoby ludności regionów i ośrodków miejskich w latach 2004 i 2014

Wyszczególnienie	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Polska	38 173 835	38 125 479	38 135 876	38 529 866	38 533 299	38 478 602
– miasta	23 470 086	23 368 878	23 288 181	23 416 505	23 336 289	2 321 6352
Lubelskie	2 185 156	2 172 766	2 161 832	2 156 768	2 165 651	2 147 746
– miasta	1 019 992	1 013 049	1 006 032	1 013 036	1 005 207	992 787
Podkarpackie	2 097 975	2 097 564	2 099 495	2 111 725	2 129 951	2 129 187
– miasta	848 719	849 937	859 465	878 587	880 726	880 328
Podlaskie	1 202 425	1 196 101	1 191 470	1 191 501	1 198 690	1 191 918
– miasta	710 828	711 597	710 073	722 374	723 303	720 900
Świętokrzyskie	1 288 693	1 279 838	1 272 784	1 282 546	1 273 995	1 263 176
– miasta	586 665	579 832	576 232	578 955	572 136	563 842
Warmińsko-mazurskie	1 428 714	1 426 883	1 427 073	1 453 782	1 450 697	1 443 967
– miasta	858 820	855 934	854 979	864 661	860 237	854 265

Źródło: obliczenia własne na podstawie BDL GUS.

Niekorzystne zmiany stanu ludności ośrodków regionalnych, zaobserwowane w Kielcach i Lublinie oraz Olsztynie oznaczały spadek liczby mieszkańców – odpowiednio o 5,1% i 4,0% oraz 0,01%. W przypadku Białegostoku – przy niewielkiej zmianie powierzchni – liczba ludności wzrosła o 1,1%.

Czynnikiem silnie wpływającym na zmiany demograficzne są aktualnie procesy migracji, które wydają się szczególnie natężone w RWP. Okazuje się, że w badanym okresie przy utrzymującym się ujemnym saldzie ogólnie dla kraju proces ten silniej dotykał obszary miejskie szczególnie w badanym regionie – tabela 3. Największym natężeniem emigracji na 1000 mieszkańców miast, utrzymującym się w badanym okresie, wyróżniało się woj. świętokrzyskie oraz lubelskie. Proces taki obejmował także centralne ośrodki miejskie regionu za wyjątkiem Rzeszowa, gdzie od roku 2010 przeważała imigracja. Najwyższe wskaźniki przewagi emigracji wystąpiły w Kielcach (od 6,6 w 2004 r. do 2,9 w 2014 r.) oraz Lublinie (od 4,2 w 2010 r. do 2,5 w 2012 r.) i obejmowały cały badany okres. Bardziej stabilna sytuacja występowała w Białymstoku, gdzie w 2012 i 2014 roku saldo było dodatnie oraz w Olsztynie – w skrajnych latach analizy.

Tabela 3. Saldo migracji Regionu Polski Wschodniej w latach 2004–2014

Wyszczególnienie	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Polska	-0,2	-0,9	-0,4	-0,1	-0,2	-0,4
– miasta	-2,1	-2,6	-2,1	-2,1	-1,7	-1,8
Lubelskie	-2,0	-3,0	-2,0	-2,2	-2,4	-2,7
– miasta	-4,5	-5,5	-4,0	-5,0	-4,4	-4,8
Podkarpackie	-1,0	-1,9	-1,1	-0,9	-0,9	-1,1
– miasta	-4,2	-4,5	-3,2	-3,2	-2,6	-2,9
Podlaskie	-1,4	-2,4	-1,4	-1,3	-1,5	-1,9
– miasta	-2,0	-2,7	-2,4	-2,3	-2,1	-2,2
Świętokrzyskie	-1,8	-2,7	-1,8	-2,0	-1,7	-2,0
– miasta	-5,7	-6,0	-4,4	-5,5	-4,6	-5,0
Warmińsko-mazurskie	-1,8	-3,5	-2,2	-1,9	-1,8	-2,5
– miasta	-2,3	-3,6	-2,4	-3,1	-2,0	-2,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie BDL GUS.

Analiza salda migracji grupy wieku produkcyjnego ujawniła natężony proces odpływu tej grupy ludności z regionu, gdzie przy utrzymującym się w kraju ujemnym saldzie w 2014 r. wyniosło 6,0/1000 osób, a w województwach regionu wartości te były wielokrotnie wyższe – od 36,5/1000 osób na Lubelszczyźnie i 34,2/1000 osób w warmińsko-mazurskim do 17,7/1000 osób na Podkarpaciu. Przy ogólnie odpływowym charakterze regionu zróżnicowane zmiany zauważono w ośrodkach miast wojewódzkich Polski Wschodniej. Najgorsza sytuacja była w Kielcach, gdzie najwyższy ubytek ok. 68 osób na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2005–2006 zmniejszył się do 32 osób w 2014

roku; w Lublinie ubytek rządu 39 na 1000 mieszkańców w 2006 r. zmniejszył się do 22,5/1000 osób w 2014 roku. Korzystne zmiany miały miejsce w trzech miastach – w przypadku Białegostoku największy ubytek ok. 15 osób na 1000 wystąpił w 2006 i 2011 roku, a w 2014 r. ujawnił się przyrost 7/1000 osób; w Olsztynie ubytek występował tylko w latach 2008–2011, a w 2014 r. przyrost wyniósł 10,3/1000 osób. Na tym tle wyróżniał się Rzeszów, gdzie wysoki ubytek 20,2/1000 osób wystąpił w 2005 r., a od 2010 roku utrzymywało się dodatnie saldo migracji z najwyższą wartością w 2012 r. – 40,8/1000 osób i zmniejszyło się do 26,5/1000 osób w 2014 r.

Zaobserwowane zmiany skłaniają do stwierdzenia rosnącego zagrożenia procesami marginalizacji społeczno-gospodarczej obszarów o natężonej emigracji miejskiej ludności w wieku produkcyjnym z uwagi na fakt, że są to częściowo osoby lepiej wykształcone niż na obszarach wiejskich i stanowią ubytek potencjału dla rozwijania aktywności gospodarczej.

AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZA REGIONU POLSKI WSCHODNIEJ

W literaturze przedmiotu często podkreślana jest teza Aydalota, iż to nie przedsiębiorstwa tworzą lokalne środowisko, lecz istnienie zorganizowanego środowiska jest warunkiem powstawania przedsiębiorstw. Istnienie systemów składających się z: infrastruktury okołobiznesowej, instytucji publicznych i relacji między nimi, odpowiednich zasobów siły roboczej, infrastruktury technicznej i społecznej zapewniającej odpowiedni standard życia stanowią o atrakcyjności lokalizacji działalności gospodarczej [Chądzyński i in., 2012, s. 131]. Takie rozbudowane systemy są charakterystyczne dla rozwiniętych ośrodków miejskich stąd ich brak w regionie wydaje się czynnikiem ograniczającym wzrost aktywności gospodarczej.

Na tle kraju RPW cechuje się niższą gęstością miast i ponadprzeciętnym udziałem małych miast (do 20 tys. mieszkańców) [Męczyński i in., 2010, s. 20–21].

Z uwagi na powyższe oraz podkreślane w dokumentach strategicznych, dotyczących budowania spójności terytorialnej, cele rozwojowe uwzględniające rolę ośrodków miejskich – zasadne wydaje się pogłębienie analizy przemian aktywności gospodarczej z uwzględnieniem wiodących ośrodków miejskich na poziomie regionalnym dla sprawdzenia na ile skuteczne jest oddziaływanie odpowiednich instrumentów polityki regionalnej UE. Zestawienie danych tabeli 4 wskazuje na poprawę wskaźników przedsiębiorczości we wszystkich województwach regionu, jednak tempo zmian pomiędzy 2004 a 2014 rokiem było wyraźnie niższe i zróżnicowane. Przy średnim krajowym wzroście liczby podmiotów na 1000 osób w wieku produkcyjnym o 22,4 – najwięcej jednostek przybyło na Lubelszczyźnie – 16,6, w warmińsko-mazurskim – 12,9 i na Podkarpaciu – 12,0 oraz 10,2 w świętokrzyskim i tylko 6,3/1000 osób w wieku produkcyjnym na Podlasiu.

Tabela 4. Podmioty na 1000 osób w wieku produkcyjnym w latach 2004–2014

Wyszczególnienie	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Polska	147,6	148,5	152,8	157,5	161,6	170,0
Lubelskie	111,4	111,3	113,7	119,1	121,7	128,0
m. Lublin	165,3	167,2	167,3	181,8	189,2	203,7
Podkarpackie	108,3	107,2	108,2	112,3	114,0	120,3
m. Rzeszów	175,3	169,6	169,8	178,5	187,8	209,2
Podlaskie	123,9	119,4	120,1	120,1	124,1	130,2
m. Białystok	161,9	149,7	151,8	160,2	167,5	177,4
Świętokrzyskie	129,2	132,2	134,4	133,3	134,2	139,4
m. Kielce	205,5	211,9	210,2	216,1	223,1	232,9
Warmińsko-mazurskie	120,1	120,9	124,8	125,2	127,2	133,0
m. Olsztyn	179,5	175,6	177,3	186,6	193,2	205,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie BDL GUS

Jednocześnie wzrost badanego wskaźnika dla ośrodków regionalnych był największy dla Lublina (o 38,4) i Rzeszowa (o 33,9) oraz mniejszy dla Kielc (o 27,4) i Białegostoku (o 15,5). Najprężniej rozwijające się ośrodki miejskie zwiększają dystans do swego regionalnego otoczenia zyskując szansę stawiania się regionalnymi centrami rozwoju.

Tabela 5. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2004–2014

Wyszczególnienie	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Polska	11,4	11,3	11,6	11,9	11,9	12,2
Lubelskie	8,7	8,6	8,8	9,3	9,3	9,6
m. Lublin	12,4	12,4	12,4	13,5	13,7	14,3
Podkarpackie	8,5	8,3	8,4	8,7	8,7	9,0
m. Rzeszów	12,7	12,1	12,0	12,8	13,1	13,5
Podlaskie	10,2	9,6	9,7	9,6	9,7	10,0
m. Białystok	13,3	11,9	12,0	12,6	12,8	13,3
Świętokrzyskie	10,5	10,6	10,8	10,6	10,5	10,7
m. Kielce	16,1	16,4	16	16,1	16,2	16,4
Warmińsko-mazurskie	9,0	9,0	9,3	9,2	9,2	9,5
m. Olsztyn	13,0	12,5	12,5	13,1	13,3	13,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie BDL GUS.

Powolny proces wzrostu aktywności gospodarczej wyrażony liczbą prowadzących działalność na 100 osób w wieku produkcyjnym (tabela 5) sytuował RPW i jego wiodące ośrodki miejskie poniżej średniej krajowej (wzrost o 0,8) za wyjątkiem Lubelszczyzny (wzrost o 0,9) i miasta Lublina (wzrost o 1,9). Niskie tempo zmian świadczy o rosnącym dystansie regionu do reszty kraju i jego utrzymanie wpłynie na nasilenie procesów marginalizacji.

Analiza rozwoju przedsiębiorczości wskazuje na ograniczone możliwości oddziaływania regionalnych ośrodków miejskich na ich otoczenie poprzez budowę funkcji metropolitalnych. Szansą na korzystne zmiany może być skuteczna realizacja przyszłej polityki regionalnej UE i odpowiednie instrumenty jej wdrażania na poziomie krajowym.

PODSUMOWANIE

W Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju zauważa się, że obszary problemowe wymagają restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji, przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej [*Strategia Rozwoju Kraju...*, 2012, s. 167–168]. Dostrzeżenie potrzeby stworzenia specjalnej strategii dla wspierania rozwoju ośrodków miejskich w Polsce wpłynęło na przygotowanie polityki służącej budowie powiązań funkcjonalnych między ośrodkami miejskimi a ich otoczeniem regionalnym, jakim jest Krajowa Polityka Miejska (KPM).

Dokument ten określa planowane działania administracji rządowej dotyczące polityki miejskiej i uwzględnia cele i kierunki określone w średniookresowej strategii rozwoju kraju i krajowej strategii rozwoju regionalnego [*Krajowa Polityka...*, ([http](#))]. Odwołania dotyczące obszarów problemowych i peryferyjnych znajdują się także w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2030 [2013, s. 109]. Jej twórcy zwrócili uwagę na fakt, że w Polsce podobnie jak w niemal całej Europie widoczna jest tendencja do wzrostu nierówności – zwłaszcza pomiędzy dużymi ośrodkami miejskimi a regionami peryferyjnymi.

Ograniczone procesy urbanizacji w RPW i natężona emigracja z miast – szczególnie osób w wieku produkcyjnym, wydają się podstawowym ograniczeniem rozwoju tego regionu, który wymaga silnych bodźców niwelujących zjawiska typowe dla obszarów problemowych.

W efekcie wdrożenia KPM mają zostać wzmocnione zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawy jakości życia mieszkańców. Wszystkie miasta mają być dobrym miejscem do życia, z dostępem do wysokiej jakości usług z zakresu ochrony zdrowia, edukacji, transportu, kultury, administracji publicznej [*Krajowa Polityka...*, ([http](#))].

BIBLIOGRAFIA

- Bański J., 2011, *Obszar problemowy – koncepcje i kryteria identyfikacji* [w:] *Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych – wybór referatów konferencyjnych*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., 2012, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Wyd. CeDeWu.PL, Warszawa.

- Churski P., 2004, *Obszary problemowe w Polsce w aspekcie celów polityki regionalnej Unii Europejskiej* [w:] *Międzynarodowe uwarunkowania konkurencyjności regionu. III Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Rozwój Regionalny”*, red. W. Kosiedowski, Wyd. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek.
- Cieślik A., Rokicki B., 2010, *Wpływ inwestycji drogowych na rozwój polskich regionów* [w:] *Spójność ekonomiczno-społeczna regionów UE*, t. II: *Spójność ekonomiczno-społeczna w Polsce*, KUL, Lublin.
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030*, 2013, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa.
- Kola-Bezka M., 2015, *Zmiany w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów NUTS3 w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1999–2011*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” z. 43, red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów, <http://dx.doi.org/10.15584/nsawg.2015.3.8>.
- Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030*, 2011, Warszawa.
- Krajowa Polityka Miejska*, <https://www.mir.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/polityka-miejska/> (dostęp: 8 września 2015 r.).
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*, 2010, Warszawa.
- Męczyński M., Konecka-Szydłowska B., Gadziński J., 2010, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, UAM, Poznań.
- Obszary problemowe i konfliktowe w Planie Zagospodarowania Województwa Podkarpackiego – Aktualizacja*, 2011, Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie, Rzeszów.
- Pławgo B., 2011, *Determinanty rozwoju regionalnego na obszarze problemowym Polski Wschodniej* [w:] *Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych*, MRR, Warszawa.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020*, 2012, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa,
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011–2020*, 2010, MRRW, Warszawa, <https://www.mrr.gov.pl> (dostęp: 11 lipca 2013 r.).

Streszczenie

Działania zwiększające spójność terytorialną w skali krajowej i regionalnej wiążą się z budową powiązań funkcjonalnych między ośrodkami miejskimi a ich otoczeniem regionalnym. Jest to konieczne dla przeciwdziałania marginalizacji najsłabiej rozwijających się obszarów oraz w celu ograniczenia dysproporcji rozwojowych między poszczególnymi województwami.

Ważnym problemem badawczym jest określenie, czy w dobie przemian społeczno-gospodarczych postępuje proces rozwoju ośrodków miejskich w regionie Polski Wschodniej. Celem głównym niniejszego opracowania jest ocena kierunku i tempa zmian potencjału demograficznego i gospodarczego aglomeracji miejskich regionu, który został objęty wsparciem finansowym programu operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013.

Analizie poddano stan zasobów ludzkich oraz poziom przedsiębiorczości ośrodków miejskich w latach 2004–2014. Badania stanu zasobów ludzkich wskazują na powolne i zróżnicowane zmiany potencjału demograficznego miast badanego regionu na tle dokonujących się procesów migracji

i ogólnego zmniejszenia ludności miejskiej w kraju i regionie. Słaby rozwój działalności gospodarczej w regionalnych ośrodkach miejskich wymaga silniejszego pobudzenia przedsiębiorczości, by uruchomić regionalne czynniki rozwoju oraz wzmocnić procesy innowacyjne i poprawy konkurencyjności.

Słowa kluczowe: ośrodki miejskie, obszary problemowe, region Polski Wschodniej, potencjał demograficzny, przedsiębiorczość

Urban Centers as a Factor in the Development of Problematic Areas in the Region of Eastern Poland

Summary

Actions increasing territorial connectedness on regional and country-wide scale are tied with building functional connections with urban centers and their surroundings. It is mandatory to eliminate marginalization of the least developed areas and to reduce development disproportions between particular voivodships.

Important research problem is marking whether in the time of social and economic changes a process of development of urban centers in Eastern Poland region is afoot. The main aim of the following paper is to assess the direction and speed of demographical and economical potential in urban centers of a region that was involved in financial support of the Operational Programme Development of Eastern Poland 2007–2013.

The analysis was based on the state of human resources and entrepreneurship in urban centers in years 2004–2014. Human resources research point at slow and varied changes in demographic potential of studied cities of the region on the ground of migration processes and general decrease of urban population in the country and the region. Weak development of economic activity in urban centers requires more stimuli to activate entrepreneurship to enable local growth agents to support regional growth factors and enforce innovational processes.

Keywords: urban centers, problematic areas, Eastern Poland region, demographic potential, entrepreneurship

JEL: R58, R23